

καταστροφής

σύγχρονη καταγραφή μιας προλεταριακής

Ο πόλεμος στην Τσετσενία και το ζήτημα της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης στον Καύκασο

Μονάχα λίγους μήνες μετά το τέλος(;) του πολέμου στο Κόσοβο, ένας καινούριος πόλεμος ξεκίνησε στην περιοχή του Καυκάσου. Η Ρωσία άρχισε μία ολοκληρωτική επίθεση στην Τσετσενία, με επίσημη δικαιολογία την καταστολή των «τρομοκρατικών» ομάδων που δρούσαν εκεί. Μέχρι στιγμής ο πόλεμος αυτός έχει αποδειχθεί μια σταθερή, αλλά μετ' εμποδίων, στρατιωτική επιτυχία για το ρωσικό στρατό. Το άμεσο αποτέλεσμά του είναι η ενδυνάμωση του Γιελτσινικού apparatus στην εξουσία, η επιβεβαίωση εκείνου του σιχαμένου στοιχείου της μοντέρνας κοινωνίας που λέγεται εθνική ενότητα τόσο στη Ρωσία όσο και στην Τσετσενία, η απόλυτη εξαθλίωση του πληθυσμού, η διάλυση των κοινωνικο-οικονομικών δομών της Τσετσενίας και η επιβεβαίωση της ρωσικής κυριαρχίας στο βόρειο Καύκασο.

Η ανάγκη να καταλάβουμε τον πόλεμο στην Τσετσενία δεν απορρέει από κανένα ανθρωπιστικό ενδιαφέρον για την καταστροφή που συμβαίνει στην περιοχή. Το να μιλάς από ανθρωπιστική σκοπιά σημαίνει ν' αγνοείς την ταξική φύση του καπιταλισμού, και να χρησιμοποιείς μια ηθικολογία που είναι τόσο αποπροσανατολιστική όσο και άχρηστη στο να εξηγεί την υπάρχουσα κατάσταση. Αντιθέτως, η ανάγκη κατανόησης του πολέμου προέρχεται από τη συνειδητοποίηση ότι μία μορφή βίαιης επίλυσης των κοινωνικών ανταγωνισμών σε μια περιοχή του καπιταλιστικού κόσμου μπορεί άνετα ν' αντιστοιχεί σε μία «πιο ειρηνική» σε κάποια άλλη περιοχή, και ότι και οι δύο αυτές αντιπροσωπεύουν διαφορετικές πλευρές του βάρβαρου κόσμου του κεφαλαίου.

Αυτός ο πόλεμος δεν είναι μία σύγκρουση του χριστιανικού και του μουσουλμανικού πολιτισμού, ούτε -μια ακόμα πιο ηλίθια άποψη- η απόπειρα της Ρωσίας να πάρει εκδίκηση για τον προηγούμενο χαμένο πόλεμο του '94-96. Κάθε σύγχρονος πόλεμος αντιπροσωπεύει μια απόπειρα για τη βίαιη επίλυση των αντιφάσεων και κοινωνικών ανταγωνισμών που εμφανίζονται συνέχεια σε μια ταξική κοινωνία που κυριαρχείται από το κεφάλαιο και την «λαίμαργη όρεξη» του για υπεραξία. Στις περιφέρειες του καπιταλισμού, όπως η Τσετσενία, αυτές οι αντιφάσεις παίρνουν τη μορφή αρχαϊκών και προ-καπιταλιστικών τρόπων παραγωγής, ταυτόχρονα με τις οποίες συνυπάρχει η έλλειψη ενός μοντέρνου κράτους, του απαραίτητου δηλαδή διαμεσολαβητή για τη δημιουργία των συνθηκών αδιάκοπτης -μέχρι το ξέσπασμα νέων ταξικών αγώνων προφανώς- συσσώρευσης κεφαλαίου. Η ανάγκη της επίδοξης εκσυγχρονιστικής μερίδας της αστικής τάξης στην Τσετσενία να βρει τρόπους για τη διευκόλυνση της εμπορευματικής παραγωγής και την αντιμετώπιση του αποκλεισμού που της επιβάλλει η ρωσική κυριαρχία στην περιοχή, οδήγησε με μαθηματική ακρίβεια στην αναζωπύρωση του εθνικισμού, δηλ. στην αφηρημένη κοινότητα του κεφαλαίου. Από την πλευρά της, η ρωσική αστική τάξη προσπαθεί να συγκαλύψει την πραγματικότητα των οικονομικών μεταρρυθμίσεων (των οποίων μοναδικό αποτέλεσμα είναι η εξαθλίωση των προλεταριάτου) μέσω της συνένωσης του πληθυσμού πίσω από την ίδια μεγάλη απάτη: την εθνική ενότητα.

Η περιοχή του Καυκάσου, η οποία στο παρελθόν παρείχε σχεδόν το 45% της παραγωγής πετρελαίου της Σοβιετικής Ένωσης, έχει κατακερματιστεί σε ένα μωσαϊκό εθνοτήτων και ημιεθνών, του οποίου η εύθραυστη σταθερότητα στηρίζεται στο γεγονός ότι τα συμφέροντα του ρωσικού κεφαλαίου το αναγκά-

ζουν να καλύπτει σε πολλά από αυτά τα ημιέθνη μεγάλα ποσοστά του προϋπολογισμού τους, με στόχο την αποφυγή της ολοκληρωτικής τους παρακμής. Από τότε που κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση, η παραγωγή πετρελαίου έχει μειωθεί δραστικά, οι βιομηχανίες έχουν εγκαταλειφθεί εφόσον λείπει η τεχνική εξειδίκευση για τη λειτουργία τους, η οποία προερχόταν στο παρελθόν από την ΕΣΣΔ, και οι τοπικές οικονομίες διατηρούνται μέσω του παράνομου εμπορίου όπλων και ναρκωτικών.¹ Ο ολόένα αυξανόμενος πληθυσμός αυτών των περιοχών, όταν δεν παίρνει μέρος στο εμπόριο αυτό, επιβιώνει μέσω της μικρο-αγροτικής παραγωγής. Για τις χώρες του Καυκάσου που ανήκουν στη Ρωσική Ομοσπονδία, είπαμε ότι ένα ελάχιστο επίπεδο σταθερότητας διατηρείται λόγω των κονδυλίων της Ρωσίας. Γι' αυτά τα κράτη όμως που επέλεξαν την ανεξαρτησία από τη Ρωσία αλλά ήταν ανίκανα να δημιουργήσουν επικερδείς σχέσεις με τη Δύση - όπως π.χ. η Τσετσενία- ο μοναδικός τρόπος για να ξεφύγουν από αυτό το αδιέξοδο ήταν μέσω των συνεχών προσπαθειών να επεκταθούν προς οποιαδήποτε κατεύθυνση θα τους έδινε πρόσβαση σε κάποιες από τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της περιοχής. Αυτές οι συνεχείς προσπάθειες όμως απειλούν τα συμφέροντα της Ρωσίας.

Παρόλο που η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ το 1989 σήμαινε ότι οι ανατολικές βιομηχανικές οικονομίες θα ενσωματώνονταν σταδιακά στη δυτική ελεύθερη αγορά, έγινε προφανές από την αρχή ότι μια τέτοια διαδικασία δε θα ήταν απρόσκοπτη. Δεν είχαν όλες οι οικονομίες αυτές ούτε τη δυναμικότητα αλλά ούτε και τη χρηματοδότηση που είναι απαραίτητες για μια δυτικού τύπου καπιταλιστική ανάπτυξη. Θεωρείτο αναπόφευκτο επομένως ότι, για ένα μεγάλο διάστημα, *πολλές χώρες θα έμεναν έξω από την παρέλαση της ενσωμάτωσης και θα πετάγονταν στον «τρίτο κόσμο» σαν πηγές φτηνού και κινητικού εργατικού δυναμικού.*

Ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες και τις δυνατότητες των οικονομιών της κάθε χώρας όπως αυτές διαμορφώθηκαν μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, όλες ήταν προορισμένες να περάσουν από μια διαδικασία ιδιωτικοποιήσεων, ένα ισχυρό σοκ μαζικής ανεργίας και μια σταθερή πτώση του βιοτικού επιπέδου του προλεταριάτου. Επιπλέον, αποδείχθηκε ότι, σε μερικές περιπτώσεις, η ενσωμάτωση στη δυτική αγορά προϋπέθετε τη διάλυση των προηγούμενων κρατικών μορφών, είτε λόγω της ανάγκης να εθνικοποιηθεί -και συνεπώς ν' αποδυναμωθεί- η άνοδος άγριων ταξικών αγώνων (όπως στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας), είτε απλά ως μια πρακτική διευκόλυνση για την κατάργηση των επιχορηγήσεων που έδιναν οι πιο πλούσιες περιοχές των πρώην δημοκρατιών προς τις φτωχότερες (όπως στην περίπτωση της Τσεχοσλοβακίας).

Η κατάργηση της κρατικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής και του κρατικού ελέγχου της παραγωγής ως εμποδίων για την ιδιωτική καπιταλιστική ανάπτυξη σήμαινε επίσης, εξ' ορισμού, ότι έννοιες όπως κρατικός προστατευτισμός και πλήρης απασχόληση θα εγκαταλείπονταν γρήγορα. Οι μάζες των προλεταρίων των ανατολικών χωρών έπρεπε να υποστούν μια σταθερή πτώση του βιοτικού τους επιπέδου, μέχρις ότου το «θαύμα» της ελεύθερης αγοράς να ικανοποιούσε τις αρχικές προσδοκίες τους από τις δυτικές οικονομίες, με τις οποίες η δυτική προπαγάνδα τους παρουσίαζε τόσο ανυπόμονους να ενωθούν. Δεν υπάρχει όμως κανένα θαύμα στον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς. Η πραγματικότητα είναι ότι η καπιταλιστική συσσώρευση και ο πλήρης κύκλος της αξιοποίησης δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν *οποιαδήποτε* στιγμή και σε *οποιοδήποτε* μέρος. Θεωρείτο δεδομένο από την αρχή της διαδικασίας ενσωμάτωσης ότι πολλές χώρες απλά δεν θα τα κατάφερναν στον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Και όντως, μέχρις στιγμής, μονάχα λίγες χώρες (Πολωνία, Ουγγαρία, Σλοβακία και

¹ «Το Νταγκεστάν έχει γίνει κέντρο λαθρεμπορίου και λαθροθηρίας. Η Ινγκουσετία, το περιφερειακό κέντρο του λαθρεμπορίου χρυσού και ναρκωτικών. Η βόρεια Οσετία, ο κύριος παραγωγός παράνομης βότκας και σημείο μεταφόρτωσης των μεγιστάνων του αλκοόλ...», Le Monde Diplomatique, 25-26 Δεκεμβρίου 1999 (ελλην. έκδοση).

Τσεχία) έχουν καταφέρει -με χαμηλά όμως επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης- να ενσωματωθούν στο πανηγύρι του δυτικού καπιταλισμού. Τις υπόλοιπες τις περίμενε μια μοίρα χειρότερη από την καπιταλιστική ανάπτυξη: **πράγματι, υπάρχει μονάχα ένα πράγμα χειρότερο από την ενσωμάτωση στον καπιταλισμό και αυτό είναι να είσαι άχρηστος για το κεφάλαιο.**

Οι οικονομικές πολιτικές που επιβλήθηκαν από τη Δύση σήμαιναν ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν ήταν πιθανή για πολλές χώρες, και η Ρωσία μοιάζει να είναι μία απ' αυτές. Το κλείσιμο των «μη-ανταγωνιστικών» βιομηχανιών, οι δραστικές μειώσεις των κρατικών επιχορηγήσεων, η απελευθέρωση των τιμών και οι απολύσεις εκατοντάδων χιλιάδων προλεταρίων, έχουν επιτύχει την καταρράκωση του πληθυσμού. Και ακόμα και αν η ιδεολογική προπαγάνδα της Δύσης θέλει να διακρίνει μια θετική -αν και αργή- ανάπτυξη, η πραγματικότητα απέχει πολύ απ' αυτήν την προπαγάνδα. Ο μέσος όρος ζωής έχει πέσει σ' επίπεδα παρόμοια με αυτά πολλών «υπανάπτυκτων» (για να δανειστούμε έναν καπιταλιστικό όρο) χωρών της Αφρικής, οι μισθοί έχουν παγώσει για τεράστια χρονικά διαστήματα και σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν πληρωθεί καν (όπως και οι φόροι προφανώς), ενώ η ιατρική περίθαλψη είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Κοινώς, το μόνο πράγμα που έχει καταφέρει μέχρι στιγμής στη Ρωσία η διαδικασία ενσωμάτωσης είναι να δημιουργήσει ένα διεφθαρμένο κρατικό μηχανισμό, για τον οποίο η έννοια της συσσώρευσης κεφαλαίου ταυτίζεται με το πως θα γεμίσουν οι τσέπες των παλιών κομματικών στελεχών και των επιχειρηματιών της αρπαχτής. Οι συνθήκες για μια «κανονική» καπιταλιστική ανάπτυξη είναι φανερά απούσες. Τα πρόσφατα σκάνδαλα μέσω των οποίων αποδείχθηκε ότι τα δάνεια του ΔΝΤ δε χρησιμοποιούνταν ούτε για την εξόφληση παλιών χρεών αλλά ούτε και για την εξασφάλιση προϋποθέσεων για μελλοντικές δυτικές επενδύσεις, σήμαναν συναγερμό για το δυτικό κεφάλαιο, το οποίο αναγκάστηκε να παραδεχθεί δημόσια ότι ακόμα και για μια οικονομία ελεύθερης αγοράς, ένα ισχυρό, σταθερό και ρυθμιστικό κράτος είναι απαραίτητο για να εξασφαλίσει ότι το κοινωνικό και όχι το ατομικό κεφάλαιο θα έχει την προτεραιότητα. Και εάν ο στόχος του δυτικού κεφαλαίου είναι να δημιουργήσει τις συνθήκες για τον «κανονικό» κύκλο αξιοποίησης,² η αναγκαιότητα κάποιου είδους οργάνωσης της παραγωγής από ένα σταθερό κράτος, που να εξασφαλίζει την «ομαλή» διαδικασία δημιουργίας της αξίας, είναι φανερή. Με το ΑΕΠ της χώρας να έχει μειωθεί κατά το ήμισυ, και με ένα πολιτικό σκηνικό τόσο εκρηκτικό όσο και οι βόμβες που χτύπησαν τη Μόσχα το καλοκαίρι του '99, γίνεται ολοένα και πιο άξιο απορίας το γιατί ο αστικός τύπος επιμένει να χαρακτηρίζει την «ανάπτυξη» της Ρωσίας «πρόοδο». Με βάση αυτά τα δεδομένα, οι υπερ-αισιόδοξες κορώνες μοιάζουν περισσότερο με απόπειρες ν' αποκρυφθεί το γεγονός ότι άλλα πιθανά εναλλακτικά σενάρια για τη σημερινή κατάσταση της Ρωσίας -μια αποσύνθεση και κατάρρευση της Ρωσικής Ομοσπονδίας, μια επιστροφή σε μαζικές κρατικοποιήσεις ή μια προλεταριακή εξέγερση- είναι σαφώς ακόμα λιγότερο προτιμητέα τόσο από το ρωσικό όσο και από το δυτικό κεφάλαιο.

Η δυτική πολιτική απέναντι στη Ρωσία είναι αντιφατική. Από τη μία, το δυτικό κεφάλαιο ξεκάθαρα καταδικάζει τις εθνικιστικές φράξιες της ρωσικής αστικής τάξης, φοβούμενο ότι η άνοδος ενός εθνικιστικού κόμματος στην εξουσία θα έθετε σε κίνδυνο την προσήλωση της Ρωσίας στις οικονομικές μεταρρυθμίσεις του ΔΝΤ. Από την άλλη, με τη συνεχή υποβάθμιση της Ρωσίας στις διεθνείς σχέσεις, το δυτικό κεφάλαιο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την άνοδο αυτών των εθνικιστικών φραξιών της αστικής τάξης, εφόσον ο Γιέλτσιν και οι λακέδες του θεωρούνται (για προφανείς λόγους) ως οι φιλο-δυτικοί μοντερνιστές που έχουν φέρει τη Ρωσική οικονομία στα πρόθυρα της ολοκληρωτικής κατάρρευσης.

² Πράγμα δύσκολο, εφόσον καθόλη τη διάρκεια των οικονομικών μεταρρυθμίσεων κατά την οποία χιλιάδες «μη-ανταγωνιστικές» επιχειρήσεις έχουν κλείσει, ούτε ένα καινούριο εργοστάσιο δεν έχει χτιστεί! (Aufheben, τεύχος 8, σελ. 7)

Ήδη πριν την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, και με τη σοβιετική κυβέρνηση ν' αντιμετωπίζει τεράστια προβλήματα, η Ρωσική πολιτική απέναντι στις διάφορες σοβιετικές δημοκρατίες συνοψιζόταν σ' αυτή τη δήλωση του Κρεμλίνου τον Αύγουστο του 1990: «πάρτε όση αυτονομία μπορείτε να αφομοιώσετε». Με το να υποστηρίζει τις αποκεντρωτικές τάσεις στις σοβιετικές δημοκρατίες, η μωσχοβίτικη διοίκηση ήλπιζε να καταργήσει για κάποιο χρονικό διάστημα τις άχρηστες επιχορηγήσεις του Ρωσικού προϋπολογισμού προς τις σοβιετικές δημοκρατίες. Αυτή η επιλεκτική φεντεραλιστική προσέγγιση οδήγησε πολλές από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες να δοκιμάσουν την τύχη τους στη διεθνή αγορά, κάτι που προϋπέθετε από την αρχή την κατάργηση των σοβιετικών γραφειοκρατικών θεσμών και την αντικατάστασή τους με νέες δομές ικανές να νομιμοποιήσουν την πολιτική εξουσία των νέων ηγεμόνων και να ενσωματώσουν τα νέα κράτη στον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς. Όμως, αποφάσεις ενσωμάτωσης στη (δυτική) παγκόσμια αγορά υιοθέτησαν μονάχα εκείνα τα κράτη που κατάφεραν ν' αποκτήσουν τον έλεγχο των πετρελαιοπηγών και του φυσικού αερίου που εκμεταλλευόταν παλιά η ΕΣΣΔ (όπως η Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν), ενώ τα υπόλοιπα επέλεξαν να παραμείνουν κοντά στη Ρωσία η οποία, παρόλο που ήταν οικονομικά κατεστραμμένη, εξακολουθούσε να παρέχει σε αρκετές πρώην δημοκρατίες το μεγαλύτερο ποσοστό του προϋπολογισμού τους (π.χ. 90% του προϋπολογισμού του Νταγκεστάν, 60% περίπου του προϋπολογισμού της Αρμενίας, κτλ).

Από τη στιγμή που το ρωσικό κεφάλαιο κατάφερε -έστω προσωρινά και με μεγάλα προβλήματα- να σταθεί κάπως στα πόδια του, επέστρεψε στα νέα ανεξάρτητα κράτη και προσπάθησε να επανακτήσει την εκμετάλλευση των υπαρχόντων πόρων. Μεγάλες διπλωματικές και οικονομικές διαμάχες -που αρχικά αφορούσαν την εκμετάλλευση και μεταφορά πετρελαίου του Αζερμπαϊτζάν και του Καζακστάν- ξέσπασαν μεταξύ της Ρωσίας, της Τουρκίας, των δυτικών εταιριών πετρελαίου και των νέων πετρελαιοπαραγωγών χωρών. Η Τουρκία είχε προσπαθήσει μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, ν' αποκτήσει σημαντική επιρροή πάνω στις πλουτοπαραγωγικές πηγές του Καυκάσου, μια απόπειρα η οποία κουβαλούσε σαν ιδεολογική ταμπέλα την ανακάλυψη των «ξεχασμένων Τούρκων» της περιοχής. Όμως, η θέλησή της να κρατήσει καλές σχέσεις με την Ρωσία,³ η έλλειψη ενδιαφέροντος από τους Νατοϊκούς συμμάχους της και σοβαρά εσωτερικά κοινωνικά προβλήματα (όπως οι Κούρδοι αυτονομιστές) δεν επέτρεψαν σε αυτήν την προσπάθεια να επιτύχει. Η διαμάχη μεταξύ του Αζερμπαϊτζάν και της Αρμενίας για την περιοχή Ναγκόρνο-Καραμπάχ αντιμετωπίστηκε από την Τουρκία και τη Ρωσία ως ευκαιρία να αποκτήσουν καλές σχέσεις με το Αζερμπαϊτζάν (και το πετρέλαιό του). Όμως, η απροθυμία της Ρωσίας να δεχτεί την Τουρκία ως διαμεσολαβητή στη σύγκρουση, καθώς και πιέσεις από τη Δύση,⁴ θα υποβίβαζαν την τουρκική παρέμβαση στη σύγκρουση σ' έναν απλά διπλωματικό -και συνεπώς λεκτικό- πόλεμο ενάντια στην Αρμενία.⁵ Για την εκσυγχρονιστική αστική τάξη του Αζερμπαϊτζάν τα πράγματα ήταν πιο περίπλοκα. Από τη μία ήθελε να σταθεροποιήσει την ανεξαρτησία της από την Ρωσία και ν' αποκτήσει υποστή-

³ «Το 1994 περισσότερες από 250 τούρκικες εταιρείες λειτουργούσαν στη ρωσική αγορά, ιδιαίτερα στον κατασκευαστικό τομέα. Η Ρωσία έγινε εύκολα ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Τουρκίας στη ΚΑΚ (Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών). Με τη Ρωσία έχει 5 φορές μεγαλύτερο όγκο εμπορικών συναλλαγών απ' ό,τι με όλες τις τουρκόφωνες δημοκρατίες μαζί». Bruno Coppieters (ed.), *Contested Borders in the Caucasus*, Κεφάλαιο VIII, *Turkey's Policies in Transcaucasia*.

⁴ Παρόλο που η Τουρκία ήθελε να υποστηρίξει το Αζερμπαϊτζάν και όχι την Αρμενία (για ιστορικούς λόγους επίσης), η επιρροή της Αρμενικής διασποράς στη Γαλλία και τις ΗΠΑ φαίνεται πως ήταν αρκετά δυνατή ώστε να «πείσει» την Τουρκία να μην πάρει δραστικά μέτρα προς υποστήριξη του Αζερμπαϊτζάν.

⁵ Πόλεμος ο οποίος εξασφάλισε στην Τουρκία καλές πολιτιστικές σχέσεις με τους Αζέρους, αλλά δεν ήταν προφανώς αρκετός για να της επιτρέψει μια οικονομική διεύδυση.

ριξη από τη Δύση, μία πολιτική που είχε ως αποτέλεσμα τη σύναψη καλών σχέσεων με την Τουρκία και τις δυτικές εταιρείες. Από την άλλη, σύντομα κατάλαβε ότι ούτε η Τουρκία αλλά ούτε και η Δύση θα παρείχαν στρατιωτική βοήθεια για την επίλυση του προβλήματος με την Αρμενία, καθώς οποιαδήποτε αναφορά σε τέτοιου είδους παρέμβαση γινόταν δεκτή με απειλές από τη Ρωσία. Έτσι, απευθύνθηκε στη Ρωσία, ελπίζοντας ότι αυτή θα χρησιμοποιούσε τις επιρροές της στην Αρμενία για μια γρήγορη επίλυση του προβλήματος. Σε αντάλλαγμα, έγιναν συμφωνίες για το πετρέλαιο που θα ευνοούσαν τη Ρωσία.

Παρόλο που το Αζερμπαϊτζάν αποφάσισε να γίνει μέλος της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών, εξακολουθούσε να μπαλαντζάρει μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης όσον αφορά τα πετρελαϊκά του συμφέροντα, γυρεύοντας μια επίλυση του συνεχιζόμενου πολέμου με την Αρμενία και μια ευνοϊκή συμφωνία για το πετρέλαιο. Το Μάρτιο του 1993, και με την πιο δυναμική επέμβαση των δυτικών εταιριών στις «συζητήσεις», πάρθηκε η απόφαση να χτιστεί ένας αγωγός πετρελαίου από το Μπακού μέχρι το λιμάνι του Τσεϊχάν στην Τουρκία, μια εξέλιξη που απειλούσε σοβαρά τα συμφέροντα της Ρωσίας στο νοτιο-κεντρικό Καύκασο.

Σε μια απόπειρα να επανακτήσει κάποια κυριαρχία στην περιοχή, η Ρωσία προσπάθησε να ελέγξει -στρατιωτικά ή πολιτικά- τις υπόλοιπες χώρες (οι οποίες φλέρταραν επικίνδυνα με τη Δύση) καθώς και τις πετρελαιοπηγές και το φυσικό αέριο της περιοχής. Όταν η Τσετσενία μπλόκαρε τον αγωγό που μετέφερε πετρέλαιο από το Μπακού στο ρωσικό λιμάνι Νοβοροσίσκ, η Ρωσία αποφάσισε ν' αντιδράσει με δυναμικό τρόπο. Μια ολοκληρωτική επίθεση στην Τσετσενία διατάχτηκε στο τέλος του 1994, αλλά η γελοία οργάνωση του στρατού, η έλλειψη πατριωτισμού των στρατιωτών,⁶ το αντιπολεμικό κίνημα⁷ και η σκληρή αντίσταση των τσετσένων οδήγησαν σε στρατιωτική ήττα της Ρωσίας το 1996.

Το καθήκον του εκσυγχρονισμού της τσετσένικης κοινωνίας σε βαθμό ικανό να διευκολύνει τη δικτατορία της καπιταλιστικής οικονομίας προσπάθησε ν' αναλάβει η νικήτρια

⁶ Οι περισσότεροι απ' αυτούς προτιμούσαν να πουλήσουν τα όπλα τους στους τσετσένους εθνικιστές παρά να τους πολεμήσουν, κάτι που έδωσε μοντέρνα όπλα στους τσετσένους και υποβάθμισε το ρωσικό στρατό. Στον πρόσφατο πόλεμο από την άλλη, πέρα από τη βαρβαρότητα των χιλιάδων δολοφονιών, των ακρωτηριασμών, των βιασμών, των κατεστραμμένων σπιτιών και των λεηλασιών, φαίνεται ότι ανθεί το εμπόριο ακόμα και πτωμάτων και ομήρων! Οι ίδιοι οι ρώσοι στρατηγοί στη ζώνη «ασφαλείας» που ελέγχουν πουλάνε τους νεκρούς τσετσένους στις οικογένειές τους και τους αιχμάλωτους στους ηγέτες των τσετσένων αντάρτων οι οποίοι παίρνουν τα λύτρα απ' τις οικογένειες για να τα μοιραστούν στη συνέχεια με τους ρώσους αξιωματούχους.

⁷ Από τη μία υπήρχαν οι μητέρες των στρατιωτών και η γενική κατακραυγή του πληθυσμού, και από την άλλη μια μερίδα της αστικής τάξης (πολιτικοί, δημοσιογράφοι, κτλ) οι οποίοι, τρομαγμένοι από τη λαϊκή αποδοκιμασία, κατάλαβαν ότι δεν ήταν η κατάλληλη στιγμή για μια τέτοιου είδους στρατιωτική περιπέτεια. Ο πόλεμος αυτός του '94-'96 δεν είχε την έγκριση της πλειοψηφίας του τσετσενικού ή του ρωσικού πληθυσμού γι' αυτό και δεν εκδηλώθηκε στη διάρκειά του καμία εθνικιστική διαμάχη από τα κάτω. Αντίθετα, οι ρωσίδες μητέρες στρατιωτών που κατέκλυσαν τα τσετσενικά χωριά, ενώ ο πόλεμος συνεχιζόταν, ψάχνοντας τα παιδιά τους, έμεναν σε σπίτια τσετσένων και εξασφάλιζαν συχνά την απελευθέρωση των γιών τους. Λίγο γνωστό είναι επίσης το ότι οι τσετσένοι έδωσαν στην κεντρική λεωφόρο του Γκρόζνυ το όνομα του Γκορμπατσώφ, τιμώντας τον σαν πατέρα του εκδημοκρατισμού και της περεστρόικα.

αστική τάξη της Τσετσενίας. Ο πρώην στρατηγός του ρωσικού στρατού και πρώτος πρόεδρος της χώρας Ντουντάγιεφ στόχευε απλά στην κατάκτηση ειδικού στάτους για την Τσετσενία μέσα στα πλαίσια της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Αντίθετα ο πεπειραμένος αντάρτης Μπασάγιεφ⁸ και ο νέος πρόεδρος Μασχάντοφ ενθουσιασμένοι από τη στρατιωτική νίκη ενάντια στη Ρωσία, έκαναν τα πρώτα βήματα προς τη δημιουργία ενός πραγματικού έθνους-κράτους, αλλά κατάλαβαν γρήγορα ότι οποιαδήποτε οικονομική αναδιάρθρωση ήταν σχεδόν αδύνατη. Οι δυσκολίες του εκμοντερνισμού της οικονομίας έρχονταν ως άμεση συνέπεια της ιστορικής εξέλιξης: η υπανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων εμποδίζει την ανάπτυξη κοινωνικών δομών που θα έκαναν δυνατή τη μετάβαση προς τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς. Η τεχνογνωσία που ήταν απαραίτητη για τη λειτουργία των βιομηχανιών χάθηκε μαζί με τους ρώσους τεχνικούς οι οποίοι έφυγαν λόγω του πολέμου και προσπάθησαν να βρούν καταφύγιο σε ρωσικό έδαφος, ενώ οι πιθανότητες οικονομικής βοήθειας από οπουδήποτε αλλού εκτός της Ρωσίας ήταν μηδαμινές.

Μετά τον πόλεμο του 1994-1996 το μόνο πράγμα που είχε απομείνει στην Τσετσενία ήταν η εθνική υπερηφάνεια -και αυτή δεν ήταν αρκετή για την απαραίτητη οικονομική ανάρρωση. Όμως, τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η οικονομία της Τσετσενίας δεν ήταν μονάχα αποτέλεσμα της υπανάπτυξης και των καταστροφών του προηγούμενου πολέμου. Ακόμα και πριν από τον πόλεμο, κατά την διάρκεια των πρώτων χρόνων της «ανεξαρτησίας» (1991-1994), ο νέος κρατικός μηχανισμός είχε συναντήσει τεράστια προβλήματα στην προσπάθειά του να εμποδίσει τη μετεξέλιξη της Τσετσενίας απλά σ' ένα πέρασμα για το διεθνές παράνομο εμπόριο. Παρόλο που ο ίδιος ο πρόεδρος Ντουντάγιεφ είχε προσπαθήσει να διατηρήσει κάποιο έλεγχο πάνω στις τιμές (την στιγμή που οι τιμές απελευθερώνονταν σε ολόκληρη την πρώην ΕΣΣΔ), οι νόμοι της κίνησης του κεφαλαίου υπαγόρευαν ότι η «καλή εθνική θέληση» δεν ήταν αρκετή για να συγκρατήσει τον κατήφορο της οικονομίας της Τσετσενίας. Προϊόντα αγοράζονταν μαζικά στην Τσετσενία, και πουλιόνταν έξω από τα σύνορα πολύ πάνω από την αρχική τους τιμή. Σύντομα, και παρόλα τα μέτρα που εφαρμόστηκαν για να σταματήσουν αυτή την εξέλιξη, η οικονομία της Τσετσενίας δεν ήταν τίποτα άλλο από ένα κέντρο παράνομου εμπορίου.

Σε σχέση με το πετρέλαιο, η εξέλιξη δεν ήταν πολύ διαφορετική. Παρόλο που η παραγωγή πετρελαίου είχε μειωθεί δραστικά στη δεκαετία του '80, η Τσετσενία είχε ακόμα 3 διυλιστήρια πετρελαίου τα οποία μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να φέρουν σκληρό νόμισμα στην οικονομία. Όντως, ο Ντουντάγιεφ είχε προσπαθήσει να κάνει κάποιες συμφωνίες για το πετρέλαιο με τη Δύση, χωρίς ωστόσο να πετύχει τίποτα συγκεκριμένο.⁹ Την ίδια στιγμή, διάφοροι επιχειρηματίες προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν το πετρέλαιο για τον εαυτό τους ανοίγοντας τρύπες στους αγωγούς, κάτι το οποίο δημιούργησε ένα παράνομο εμπόριο πετρελαίου, το οποίο, εφόσον ήταν πέραν του ελέγχου του κράτους, περισσότερο έβλαψε τον κρατικό προϋπολογισμό παρά το βοήθησε (τρανταχτό παράδειγμα εθνικής ενότητας!). Από την άλλη, διάφοροι προλετάριοι που προ-

⁸ Εκπαιδευμένος από το ρωσικό στρατό κατά τη διάρκεια του πολέμου του '92-'93 μεταξύ Αμπχάζιων και Γεωργιανών, πολέμησε μαζί με τους ρώσους στο πλευρό των πρώτων. Περισσότερο απ' ο,τιδήποτε άλλο, ο Μπασάγιεφ φαίνεται να είναι καιροσκόπος: το φθινόπωρο του '96, λίγο μετά τη νίκη της Τσετσενίας επί του ρωσικού στρατού, ο Μπασάγιεφ άρχισε να καλλιεργεί μια κοσμική εικόνα του εαυτού του, με κοντοκουρεμένο μούσι και καλοντυμένη εμφάνιση, για τις ανάγκες της προεκλογικής του καμπάνιας, ειρωνευόμενος τους όψιμους ισλαμιστές συνυποψήφιους του. Αυτό δεν τον εμπόδισε αργότερα, το 1999, να εισβάλλει στο Νταγκεστάν ντυμένος στα χρώματα της «ισλαμικής επανάστασης».

⁹ Κάποιες πηγές αναφέρουν ότι μια εταιρεία πετρελαίου από το Τέξας προσέγγισε την κυβέρνηση της Τσετσενίας, αλλά γρήγορα αποθαρρύνθηκε από το να κάνει οποιαδήποτε συμφωνία μετά από παρέμβαση της Αμερικάνικης πρεσβείας στη Μόσχα. Αργότερα, τσετσένοι αξιωματούχοι έκαναν πολλά επιχειρηματικά ταξίδια σε ευρωπαϊκές χώρες, σε μία προσπάθεια να κλείσουν κάποιες συμφωνίες. Δεν είχαν καμία επιτυχία ωστόσο, είτε λόγω της ανικανότητάς τους είτε επειδή καμία δυτική εταιρεία δεν ήταν πρόθυμη να επενδύσει στην ασταθή, οικονομικά και κοινωνικά, περιοχή της Τσετσενίας.

σπαθούσαν να επιβιώσουν, ξήλωναν τα διυλιστήρια πετρελαίου και προσπαθούσαν ν' αξιοποιήσουν αυτές τις πράξεις σαμποτάζ πουλώνοντας τα εξαρτήματα στο εμπόριο. Για τη μερίδα του πληθυσμού που δεν πήρε (ή δε μπορούσε να πάρει) μέρος σε αυτό το εμπόριο, η κατάσταση ήταν χειρότερη. Ακόμα και όταν η Τσετσενία αποτελούσε τμήμα της ΕΣΣΔ, και οι επιχορηγήσεις ήταν υψηλές, το 40% των προλεταρίων της υπαίθρου αντιμετώπιζε χρόνια ανεργία και η επιβίωσή του εξαρτιόταν μονάχα από την δυνατότητα εποχιακής μετανάστευσης στη Ρωσία. Μετά την κατάρρευση της σοβιετικής οικονομίας όμως, αυτή η δυνατότητα δεν υπήρχε πλέον. Σαν αποτέλεσμα, πολλοί από αυτούς επέστρεψαν σε πρωτόγονες μορφές αγροτικής παραγωγής.

Σε αυτήν την αποσυντιθέμενη κοινωνία, η ισλαμική θρησκεία βρήκε πρόσφορο έδαφος. Υποστηριζόμενοι οικονομικά από τη Σαουδική Αραβία και άλλες ισλαμικές χώρες της μέσης ανατολής, μουσουλμάνοι ιεραπόστολοι έφτασαν στις ορεινές περιοχές της Τσετσενίας, με σκοπό να διαδώσουν το λόγο του ισλάμ και να εγκαθιδρύσουν τον ισλαμικό νόμο. Παρόλο που η άνοδος του ισλαμισμού έχει υπερεκτιμηθεί, και συνεπώς είναι τελείως παραπλανητική όταν χρησιμοποιείται *σαν αποκλειστική ερμηνεία* για να εξηγήσει την κατάσταση στην Τσετσενία (και τον υπόλοιπο Καύκασο εδώ που τα λέμε), είναι αρκετά ενδεικτική των τρόπων με τους οποίους οι τσετσένοι, αντιμέτωποι με τα καταστροφικά χαρακτηριστικά της μετασοβιετικής κοινωνίας, προσπάθησαν ν' αναδιοργανώσουν την καθημερινή τους ζωή. Στα μάτια της απογοητευμένης, λούμπεν νεολαίας της Τσετσενίας και του Νταγκεστάν, που αντιμετώπιζε με την αυξανόμενη φτώχεια και τους διεφθαρμένους νεόπλουτους οργανώνεται σε συμμορίες και προσπαθεί να επιβιώσει, «το ισλάμ εμφανίζεται ως η μόνη δύναμη ικανή να αντικαταστήσει τις παλιές βεβαιότητες και την ξεκάθαρη κοινωνική τάξη την οποία εξασφάλιζε το σοβιετικό σύστημα. Φυσικά, εδώ δεν πρόκειται για το παθητικό, τελετουργικό Ισλάμ των γεροντότερων του χωριού. Η πρωτοπορία του νέου κινήματος είναι νεαροί άντρες που σπούδασαν στα θρησκευτικά κέντρα της Μέσης Ανατολής μετά το άνοιγμα των σοβιετικών συνόρων το 1990. Αυτοί οι ευσεβείς νέοι συχνά αποκαλούνται η «τρίτη γενιά».¹⁰ Ο Μπασάγιεφ και άλλοι τσετσένοι πολέμαρχοι στράφηκαν στον ισλαμισμό στη διάρκεια του πολέμου ('94-'96), καθώς οι ισλαμικοί νόμοι της σαρία αποδείχτηκαν πολύ αποτελεσματικοί στην πειθάρχηση των στρατιωτών. Μετά τον πόλεμο η εκκολαπτόμενη εθνική αστική τάξη βρέθηκε διαιρεμένη σε ισλαμιστές ένοπλους πολέμαρχους -που στο ισλάμ έβλεπαν τη νέα συλλογική ταυτότητα που θα εγγυόταν την υπακοή του πληθυσμού- και γραφειοκράτες, υποστηρικτές της διατήρησης των σοβιετικών θεσμών. Οι βίαιες συγκρούσεις μεταξύ τους ενίσχυσαν τη σύγχυση και αβεβαιότητα του τσετσενικού πληθυσμού που οι αρχικές συλλογικές του προσδοκίες μετά την «ανεξαρτησία» μετατράπηκαν σε ανάγκη προστασίας από τους ισλαμιστές πολέμαρχους μέσω των πελατειακών σχέσεων. Μπορεί πρώτα οι περιθωριοποιημένοι νεαροί της υπαίθρου, που μεγάλωσαν μέσα στο μετασοβιετικό χάος, να ταυτίστηκαν με τον ισλαμικό φονταμενταλισμό, σταδιακά όμως, καθώς δεν υπήρχε καμιά συγκροτημένη εναλλακτική λύση, το ισλάμ μετατράπηκε στη νέα κρατική ενοποιητική ιδεολογία ενσωματώνοντας όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Ακόμα και ο Μασχάντοφ φλέρταρε μ' αυτόν τον ιδιόμορφο Καυκασιανό *ουαχαμπιτισμό*, ένα κράμα τραχειάς και μιλιτάντικής εκδοχής του ισλάμ που τα ιερατεία της Σαουδικής Αραβίας αρνούνται ν' αποδεχτούν σα νόμιμο απόγονό τους. Αν όμως τελικά η αστική τάξη επέλεξε σαν ιδεολογικό της όχημα το φονταμενταλιστικό ισλαμισμό για την κρατική και καπιταλιστική ανασυγκρότηση της Τσετσενίας, οι συνέπειες μιας τέτοιας επιλογής οδηγούσαν στην αντίθετη κατεύθυνση. Η «*ηθική οικονομία*» που ο *ουαχαμπιτισμός* προωθούσε δε συνέβαλε σε μια απρόσκοπτη αναπαραγωγή του ανθρώπινου κεφαλαίου. Η αστική τάξη αναζήτησε τη λύση του αδιεξόδου στην ιμπεριαλιστική επέκταση.

¹⁰ GM Derlugian, Che Guevaras in Turbans, New Left Review, # 237.

Τον Αύγουστο του 1999, μια πολύ καλά οργανωμένη στρατιά τσετσένων εθνικιστών (ή μαχητών του ισλάμ, διαλέχτε και πάρτε) και μισθοφόρων, καθοδηγούμενη από το Μπασάγιεφ και τον Ιορδανό (ή Σαουδάραβα, οι απόψεις διίστανται) Χατάμπ, εισέβαλλε στο γειτονικό Νταγκεστάν, σε μια απόπειρα να εκμεταλλευτούν τα οφέλη μιας ανοιχτής πρόσβασης στην Κασπία θάλασσα και ν' αποφύγουν το εμπάργκο που είχε επιβάλλει η Ρωσία μετά τον πόλεμο. Η κυβέρνηση της Τσετσενίας κράτησε αμήχανα αποστάσεις απ' αυτήν την εισβολή, δηλώνοντας διαδοχικά ότι ήταν «προσωπική υπόθεση» των Μπασάγεφ-Χατάμπ, «εσωτερικό ζήτημα» του Νταγκεστάν, ακόμα και «συνωμοσία της Δύσης και της Μόσχας». Οι ισλαμιστές εισβολείς ήταν ευγενέστατοι με τους μπάτσους του Νταγκεστάν, που τους μεταχειρίστηκαν σαν «παραπλανημένους αδερφούς», και με το ντόπιο πληθυσμό, επιτρέποντάς του να φύγει αν ήθελε —πράγμα που έγινε μαζικά. Οι ηγετικές ισλαμικές φατρίες του Νταγκεστάν δεν ήταν ιδιαίτερα ευχαριστημένες μ' αυτήν την εξέλιξη, και παρόλο που οι τσετσένοι ονόμασαν αυτήν την εισβολή «ισλαμική επανάσταση ενάντια στους άπιστους Ρώσους» με υποτιθέμενο στόχο την πτώση του «σάπιου καθεστώτος» και την «απελευθέρωση» του πληθυσμού του Νταγκεστάν, ο τελευταίος, όχι μόνο αρνήθηκε να ενωθεί με την Τσετσενία, αλλά έσπευσε να καταταγεί στις ρωσικές δυνάμεις που κατέφτασαν για ν' αντιμετωπίσουν τους τσετσένους.

Μπασάγιεφ και Χατάμπ: οππορτουνισμός και ισλάμ εν δράσει.

Για το Νταγκεστάν, μέλος της Ρωσικής Ομοσπονδίας από το 1992, και μια από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές του βορείου Καυκάσου, η πιθανότητα ενοποίησης με την Τσετσενία ήταν ιδιαίτερα ανεπιθύμητη. Η απόσυρση μιας χώρας με 2,1 εκατομμύρια κατοίκους και με 40 διαφορετικές εθνότητες από τη Ρωσική Ομοσπονδία θα οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια σε εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των διαφόρων φατριών. Επίσης, και αυτό είναι το πιο σημαντικό, θα έχαναν το 90% του προϋπολογισμού τους ο οποίος χρηματοδοτείται από τη Ρωσία.¹¹ Από τη στιγμή που η βιομηχανία υπολειτουργεί, η αγροτική παραγωγή είναι ιδιαίτερα χαμηλή και η ανεργία έχει ξεπεράσει το 30% (μερικοί μιλάνε για 80%!), η οικονομική βοήθεια από τη Ρωσία είναι ο μόνος τρόπος διατήρησης της υπάρχουσας κοινωνικής ειρήνης η οποία, τουλάχιστον, επιφέρει κάποια κέρδη στις φατρίες που βρίσκονται στις ανώτερες θέσεις της κοινωνικής ιεραρχίας του Νταγκεστάν. Επίσης, η δυνατότητα της εποχιακής μετανάστευσης στη Ρωσία, η οποία μέχρι τώρα βοηθούσε περιστασιακά το φτωχό και άνεργο πληθυσμό, δε θα ήταν πλέον δυνατή. Και ας μην ξεχνάμε ότι ενοποίηση με την Τσετσενία θα σήμαινε, με βάση τον ισλαμικό νόμο, αναδιανομή του υπάρχοντος πλούτου, κάτι το οποίο δεν θα ευχαριστούσε ιδιαίτερα την ελίτ του Νταγκεστάν.

Απαντώντας στην εισβολή στο Νταγκεστάν, η Ρωσία έστειλε εκεί μια σημαντική στρατιωτική δύναμη και κατάφερε, μέχρι τις 30 Αυγούστου, να διώξει τους τσετσένους. Ο λόγος γι' αυτήν την απόφαση της Ρωσίας δεν ήταν, όπως πολλοί νομίζουν, η αντεπί-

¹¹ Στα τέλη Αυγούστου, σε μια συνάντηση μεταξύ του Γιέλτσιν και του Μαγκομέντοφ (πρόεδρου του Κρατικού Συμβουλίου του Νταγκεστάν), η Ρωσική κυβέρνηση συμφώνησε να δώσει το έξτρα ποσό των 300 εκατομμυρίων ρουβλίων.

θεση ενάντια στον ισλαμικό φονταμενταλισμό· πολύ απλά εάν η Τσετσενία κατάφερνε να ελέγξει το Νταγκεστάν, ο αγωγός πετρελαίου που χτίστηκε μέσα στο Νταγκεστάν για να φέρνει πετρέλαιο στη Ρωσία παρακάμπτοντας την Τσετσενία θα έπεφτε στα χέρια των τσετσένων. Επιπλέον, απειλούνταν και το άλλο σχέδιο της Ρωσίας για έναν ακόμα αγωγό από το Καζακστάν στο Νοβοροσίσκ, του οποίου τα θεμέλια τέθηκαν το Μάιο του 1999.

Μόλις τελείωσε αυτή η στρατιωτική επιχείρηση, ένα σωρό βόμβες άρχισαν να σκάνε στη Ρωσία σκοτώνοντας πάνω από 300 ανθρώπους, και πριν καλά-καλά καταλάβει κανείς τι γίνεται, διατάχτηκε μια ολοκληρωτική επίθεση ενάντια στην Τσετσενία, με επίσημο στόχο να τελειώνουν με τους «τσετσένους τρομοκράτες» μία και καλή. Παρόλο που η διαδικασία με την οποία «αναγνωρίστηκαν» οι ένοχοι ήταν υπόπτως βιαστική, και η πραγματική προέλευση των βομβών είναι ακόμα αρκετά αβέβαιη,¹² το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο: με την δικαιολογία της αντι-τρομοκρατικής επιχείρησης, το ρωσικό κράτος ανασύνταξε τις δυνάμεις του και επιτέθηκε στην Τσετσενία.¹³ Έτσι άρχισε η δεύτερη στρατιωτική επιχείρηση του ρωσικού κράτους στην Τσετσενία η οποία, σε αντίθεση με την προηγούμενη, έχει μέχρι στιγμής αποδειχθεί πολύ πιο αποτελεσματική, εφόσον ακολουθεί και το παράδειγμα που χάραξε το ΝΑΤΟ στο Κόσσοβο, που συνοψίζεται στην κυνική λογική του «βόμβες ναι, φέρετρα φαντάρων όχι».

Ας δούμε τι είχε να κερδίσει συνολικά το ρωσικό κεφάλαιο απ' αυτήν τη στρατιωτική επίθεση. Από τη μία, είναι σημαντικό να δει κανείς την εσωτερική κατάσταση στην ίδια τη Ρωσία στην αρχή του πολέμου. Με τις βουλευτικές εκλογές να πλησιάζουν στις 19 Δεκέμβρη, και με τις προεδρικές την άνοιξη του 2000, γινόταν προφανές ότι το ρωσικό κεφάλαιο βρισκόταν σε σημείο καμπής. Με μια συνεχή χειροτέρευση του βιοτικού επιπέδου και μια καλπάζουσα αύξηση της φτώχειας, με την ανεργία να φτάνει σ' εκρηκτικά επίπεδα, και χωρίς καμία ευδιάκριτη πιθανότητα αποφυγής των επιβαλλόμενων οικονομικών μεταρρυθμίσεων, ο κόσμος συνειδητοποιούσε σταδιακά ότι η περίοδος των μεταρρυθμίσεων ήταν μια απλή βιτρίνα για να τεθούν οι βάσεις της καπιταλιστικής δικτατορίας. Και παρόλο που η Γιελτσινική διαχείριση της μετα-σοβιετικής οικονομίας ήταν καταστροφική, είχε καταφέρει τουλάχιστον να διατηρήσει κάποια κοινωνική ειρήνη. Αλλά η κυριαρχία του Γιέλτσιν έφτανε σε ένα συνταγματικό τέλος, και η διάχυτη δυσaréσκεια¹⁴ μπορούσε κάλλιστα να στρέψει τον κόσμο προς τις λιγότερο σταθερές φράξιες της αστικής τάξης -τους νεο-σταλινικούς του Ζουγκάνωφ ή τους ανίκανους κεντρο-δεξιούς. Ένα τέτοιο εκλογικό αποτέλεσμα ήταν σαφέστατα ανεπιθύμητο τόσο από τη Δύση όσο και από τη φιλοδυτική αστική τάξη για λόγους σταθερότητας και συνέχισης των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Ταυτόχρονα, υπήρχε και ένα γενικό αίσθημα απομόνωσης (βασισμένο στην αρκετά διαδεδομένη πεποίθηση ότι «όλος ο κόσμος συνωμοτεί ενάντια στην Ρωσία») και μια βαθιά εχθρότητα απέναντι στη Δύση, που είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο των εθνικιστικών τάσεων όλων των κομμάτων που κατέβαιναν στις εκλογές του Δεκέμβρη. Αυτή η αντιπάθεια έναντι της Δύσης ήταν αρκετά φανερά κατά την διάρκεια

¹² Στην πόλη του Ριαζάν, άνδρες των ρωσικών δυνάμεων ασφαλείας συνελήφθησαν επ' αυτοφώρω ενώ προσπαθούσαν να τοποθετήσουν εκρηκτικούς μηχανισμούς σε μια πολυκατοικία (Economist, 9 Οκτωβρίου 1999).

¹³ Η δικαιολογία της αντιτρομοκρατικής επιχείρησης δεν ήταν χρήσιμη στο ρωσικό κράτος μόνο όσον αφορά το εξωτερικό μέτωπο. Μόλις έσκασαν οι βόμβες, οι μπάτσοι το χρησιμοποίησαν ως δικαιολογία για να συλλάβουν και ν' ανακρίνουν εκατοντάδες ανθρώπους στην Μόσχα, οι περισσότεροι των οποίων δεν ήταν τσετσένοι αλλά ρώσοι. (Ελάχιστοι επίσης φαίνεται να γνωρίζουν ότι η πλειοψηφία των κατοίκων του βομβαρδισμένου Γκρόζνυ είναι ρώσοι!)

¹⁴ Διάφορες δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι σχεδόν το 90% του πληθυσμού δεν ήταν και πολύ ευχαριστημένο με το Γιέλτσιν (βλ. Socialist Action, Δεκέμβρης 1999)

του πολέμου στο Κόσοβο, αλλά οι ρίζες της βρίσκονται περισσότερο στη συνεχιζόμενη διαδικασία των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες για το ρωσικό προλεταριάτο

είναι μια διαδικασία συνεχιζόμενης εξαθλίωσης, για την οποία πολλοί θεωρούν υπεύθυνη τη Δύση.¹⁵ Παρόλο που αυτή η δυσαρέσκεια βόλευε, ως ένα βαθμό, να διοχετεύεται προς έναν εξωτερικό εχθρό (τις ΗΠΑ, τη Δύση, κτλ), και έτσι να διαστρεβλώνεται η πραγματικότητα των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, αυτό το αίσθημα δε μπορούσε παρόλα αυτά να εξασφαλίσει σταθερότητα μέσα στη Ρωσία. Ο αυξανόμενος αριθμός απεργιών και η κοινωνική αναταραχή έδειχναν ότι ο γενικόλογος αντιδυτικός εθνικισμός των πολιτικών κομμάτων δε μπορούσε ν' ανακουφίσει τη δυσανεξία της αποσυντιθέμενης Ρωσικής κοινωνίας. Μόνο ο πόλεμος με την Τσετσενία κατάφερε να θέσει το εθνικό ζήτημα πάνω από το κοινωνικό, επιτρέποντας έτσι στο Βλ. Πούτιν να κερδίσει τις εκλογές και να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις που άρχισε ο Γιέλτσιν, με τη

γνώση ωστόσο ότι όσο περισσότερο κρατούσε ο πόλεμος, τόσο πιο δύσκολο θα γινόταν να διατηρείται η κοινωνική ειρήνη στη Ρωσία.

Πέραν του εσωτερικού μετώπου, ο πόλεμος στην Τσετσενία αντιπροσωπεύει όπως είπαμε την απόπειρα του ρωσικού κεφαλαίου να διατηρήσει κάποιο έλεγχο πάνω στην εκρηκτική περιοχή του Καυκάσου, του οποίου οι πετρελαιοπηγές και το φυσικό αέριο είναι ζωτικής σημασίας για τη ρωσική βιομηχανία.¹⁶ Η απώλεια της κυριαρχίας πάνω στην πλειοψηφία των πλουτοπαραγωγικών πηγών του Καυκάσου θεωρείται πλέον γεγονός για το ρωσικό κεφάλαιο εφόσον έχουν ήδη χτιστεί δυο εναλλακτικοί αγωγοί πετρελαίου οι οποίοι παρακάμπουν το ρωσικό έδαφος, αλλά η επέμβαση των τσετσένων στο Νταγκεστάν απειλίζει τον τελευταίο αγωγό που έφερνε πετρέλαιο στη Ρωσία. Επίσης, πετυχαίνοντας μια στρατιωτική νίκη ενάντια στην Τσετσενία, η Ρωσία δεν επιδιώκει μονάχα την ικανοποίηση των άμεσων οικονομικών της συμφερόντων, αλλά προλαβαίνει και οποιοδήποτε domino effect το οποίο θα μπορούσε να προκύψει από την απειθαρχία των Τσετσένων και το οποίο θα μπορούσε ν' απειλήσει ακόμα και την ίδια την ύπαρξη της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ταυτόχρονα, ο μέχρι τώρα επιτυχημένος αυτός πόλεμος δίνει στη Ρωσία μια δυνατότητα, μια ευκαιρία παλινόρθωσης. Μέσα απ' την ανόρθωση του ηθικού του στρατού -ο πόλεμος βιώθηκε σαν αμυντικός απ' τους ρώσους στρατιώτες αυτή τη φορά- και τον εκσυγχρονισμό του, δίνεται στη Ρωσία η ευκαιρία ν' αποδείξει ότι μπορεί και αυτή -όπως η Δύση- να πλασαριστεί ως **εξαγωγέας προστασίας στην περιφέρεια**, ενός εμπορεύματος που πρέπει να το θεωρήσουμε απ' τα πιο μοντέρνα. Μια επιτυχημένη, αστυνομική λειτουργία της Ρωσίας στην περιφέρειά της θα της δώσει μεγάλη ώθηση για μια καλύτερη θέση στον παγκόσμιο καταμερισμό εξουσίας.

Βασικά, το κεντρικό πρόβλημα στην Τσετσενία είναι παρόμοιο με αυτό του Κόσσοβο. Με έναν «καθυστερημένο» και μη-παραγωγικό αγροτικό τομέα, με το ζήτημα του «υπερ-πληθυσμού» στην περιφέρεια, με υψηλά επίπεδα ανεργίας και μια σημαντική αδυναμία συσσώρευσης κεφαλαίου, τα προβλήματα του ρωσικού κεφαλαίου στον

¹⁵ Αυτή η άποψη ενισχύθηκε λόγω της οικονομικής κρίσης τον Αύγουστο του 1998.

¹⁶ Μέχρι το 1993, και ενώ η Τσετσενία είχε ήδη διακηρύξει την ανεξαρτησία της, η Ρωσία δεν είχε σταματήσει να χρησιμοποιεί τα διωλιστήρια πετρελαίου της Τσετσενίας, με την κραυγαλέα δικαιολογία ότι σε αντίθετη περίπτωση θ' απειλούνταν τα συμφέροντα της Ρωσίας.

Καύκασο πάνε πέρα από την «απειλή» του ισλαμικού φονταμενταλισμού ή την απώλεια των αγωγών πετρελαίου, οι οποίοι, παρόλο που είναι σημαντικοί, έχουν υποστεί μια δραματική πτώση της παραγωγικότητάς τους εδώ και πολλά χρόνια. Όπως και στο Κόσοβο, το πρόβλημα της αναπαραγωγής του ανθρωπίνου κεφαλαίου είναι φανερό. Έχει γίνει ολοένα και πιο προφανές ότι μια μελλοντική διαδικασία εκσυγχρονισμού της οικονομίας της Τσετσενίας απαιτεί την εγκατάλειψη των μη-παραγωγικών τρόπων αγροτικής παραγωγής, την καταστολή του παράνομου εμπορίου (το οποίο, παρόλο που είναι κερδοφόρο για τους ατομικούς καπιταλιστές, δεν προσφέρει τίποτα στην κυριαρχία του κοινωνικού κεφαλαίου) και την ενσωμάτωση του πληθυσμού σε μοντέρνες καπιταλιστικές δομές, την μετατροπή τους κοινώς σε προλεταρίους. Από τη στιγμή που έγινε ξεκάθαρο ότι οι επίδοξοι εκσυγχρονιστές της Τσετσενίας (Μπασάγιεφ, Μασχάντοφ, κτλ) ήταν ανίκανοι να προωθήσουν αυτές τις αναγκαίες αλλαγές με επιτυχία, ο πόλεμος εμφανίστηκε ως η μόνη δυνατή επίλυση των αντιφάσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Η επίθεση της Ρωσίας ενάντια στην Τσετσενία είχε επίσης σαν αποτέλεσμα την αναζωπύρωση του εθνικισμού στην Τσετσενία και τη συνένωση του έθνους ενάντια στον «κοινό εχθρό», κάτι που και ο ίδιος ο Μπασάγιεφ παραδέχθηκε αστεειευόμενος, μόλις η Ρωσία άρχισε τις επιθέσεις της. Λόγω της αυξανόμενης κοινωνικής δυσαρέσκειας για την άθλια κατάσταση που επικρατεί στην Τσετσενία, η κοινωνική ειρήνη ήταν (όπως παραδέχθηκε και ο Μπασάγιεφ) δύσκολο να διατηρηθεί για πολύ καιρό ακόμα. Για την επίδοξη εκσυγχρονιστική φράξια της αστικής τάξης της Τσετσενίας, η οποία διατηρεί άριστες σχέσεις με τη Μόσχα,¹⁷ η εθνοποίηση του κοινωνικού ζητήματος είναι η μόνη σταθερά θετική εξέλιξη.

Σε γενικές γραμμές, η Δύση τήρησε σιγήν ιχθύος κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Τσετσενία. Το ζήτημα είναι περίπλοκο. Από τη μία, το δυτικό ενδιαφέρον για το πετρέλαιο της Κασπίας έχει οδηγήσει σε μια επιθετική πολιτική απέναντι στη Ρωσία, πολιτική η οποία είχε ως αποτέλεσμα την απόσυρση της Ρωσίας από το νότιο και κεντρικό Καύκασο. Η παρουσία της Αμερικής στην Ουκρανία και το Αζερμπαϊτζάν -είτε άμεσα είτε μέσω της Τουρκίας- επηρέασε σημαντικά τη Ρωσία στην απόφασή της να ξεκινήσει ακόμα μια στρατιωτική επιχείρηση ενάντια στην Τσετσενία, για να διατηρήσει κάποιο έλεγχο στο βόρειο Καύκασο. Με παρόμοιο τρόπο, η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης -όπως τα προγράμματα βοήθειας για την Ανατολική Ευρώπη, κλπ- είναι περισσότερο στραμμένη προς την προώθηση των ευρωπαϊκών συμφερόντων παρά προς τη Ρωσία και ήταν εν γένει καταστροφική για τα συμφέροντα της Ρωσίας.¹⁸ Με αυτό τον τρόπο, η Ρωσία αναγκάστηκε ν' αποδεχθεί την απώλεια της πλήρους κυριαρχίας της στον Καύκασο και να περιοριστεί στις περιοχές που μπορούσε ακόμα να ελέγξει.

¹⁷ Ένα μεγάλο σκάνδαλο ξέσπασε στην Ρωσία όταν αποδείχθηκε ότι ο Μπερεζόφσκι, πρότυπο «αυτοδημιούργητου» επιχειρηματία που ελέγχει μεγάλες εταιρίες πετρελαίου και τα περισσότερα μέσα μαζικής ενημέρωσης της Ρωσίας, με σημαντική επιρροή στην «φαμίλια» του Γιέλτσιν, δεν σταμάτησε ποτέ τα οικονομικά πάρε-δώσε του με την Τσετσενία και, πιο συγκεκριμένα, με το Μπασάγιεφ.

¹⁸ «Τα λεφτά πήγαιναν στους δυτικούς συμβούλους και όχι για τις ανάγκες των Ρώσων κατοίκων και της οικονομίας τους», και «...οι ευρωπαϊκοί ηγέτες είναι ένοχοι για την επιδίωξη βραχυπρόθεσμων συμφερόντων, όπως το ξεφόρτωμα του ευρωπαϊκού αγροτικού πλεονάσματος υπό την αμφίσημη αποστολής τροφίμων στη Ρωσία...» (Monde Diplomatique, Δεκέμβρης '99, αγγλ. έκδοση). Προφανώς, φτάνει στα όρια της ηλιθιότητας όποιος υποστηρίζει αφενός ότι υπάρχει κάποια ταύτιση μεταξύ των κατοίκων της Ρωσίας και της οικονομίας «τους» (sic) και αφετέρου ότι οποιαδήποτε καπιταλιστική οικονομική πολιτική μπορεί να έχει ποτέ ως στόχο την ικανοποίηση των αναγκών του πληθυσμού. Εν τούτοις τα σχόλια αυτά δείχνουν ποια είναι η στάση της ΕΕ απέναντι στη Ρωσία.

Την ίδια στιγμή ωστόσο, αντιμέτωπη με την εμφάνιση ενός ανεξέλεγκτου αχταρμά πάνωπλων πολέμαρχων οι οποίοι φλερτάρουν επικίνδυνα με τα ισλαμικά κράτη της μέσης ανατολής και οι οποίοι προσπαθούν να καρπωθούν ένα σημαντικό μερίδιο των πλουτοπαραγωγικών πηγών της περιοχής, η Δύση σαφέστατα προτιμά να έχει η Ρωσία τον έλεγχο τόσο του πλούτου όσο και της μελλοντικής ανάπτυξης.

Ιδού η βασική αρχή της Δύσης: αν και η ρωσική οικονομία πρέπει να κρατηθεί υπό επιτήρηση, είναι πολύ σημαντικό για το δυτικό κεφάλαιο να διατηρηθεί κάποια σταθερότητα και ν' αναπτυχθεί αυτή σταδιακά, έτσι ώστε να ανοιχτεί περισσότερο προς τις δυτικές επενδύσεις και να γίνει ένας ικανός ανταγωνιστής/συνέταρος στην παγκόσμια αγορά.

Ο πόλεμος στην Τσετσενία είναι ένα από τα συμπτώματα της κρίσης των κοινωνικών σχέσεων τη μετα-ψυχροπολεμική εποχή, όπως είναι και ο πόλεμος στην Γιουγκοσλαβία. Είναι μια έκφραση των προσπαθειών ενσωμάτωσης των «υπανάπτυκτων» περιοχών του καπιταλιστικού κόσμου στο νέο παγκόσμιο καταμερισμό εξουσίας.

Το αποτέλεσμα του πολέμου μπορεί να είναι θετικό είτε για το ρωσικό κεφάλαιο είτε για την άρχουσα τάξη της Τσετσενίας, όμως αυτό που μας ενδιαφέρει, από προλεταριακή σκοπιά, είναι ότι είτε ρωσικό είτε τσετσένικο, οπουδήποτε κυριαρχεί το κεφάλαιο υπάρχουν μόνο σκλάβοι. Εν τούτοις η ανάπτυξη του καπιταλισμού φέρνει μαζί της και το ανατρεπτικό στοιχείο το οποίο συνεχώς απειλεί την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων και η έκρηξη ταξικών αγώνων είναι αναπόφευκτη όσο κι αν η καπιταλιστική κοινωνία προσπαθεί να παρουσιάσει τον εαυτό της παντοδύναμο. Στην σημερινή κατάσταση αυτό το ανατρεπτικό στοιχείο δεν έχει κάνει την εμφάνισή του και συνεπώς το να υποστηρίξει κανείς οποιαδήποτε από τις δύο πλευρές αυτού του πολέμου σημαίνει να δώσει προτεραιότητα στη μια μορφή καπιταλιστικής ανάπτυξης έναντι της άλλης. Να υποστηρίξει δηλαδή είτε τις βλέψεις του ρωσικού κεφαλαίου είτε τον εθνικο-απελευθερωτικό καπιταλισμό των τσετσένων επίδοξων εκσυγχρονιστών. Μια τέτοια υποστήριξη είναι καθήκον της αστικής ιδεολογίας, όχι της ριζοσπαστικής/επαναστατικής κριτικής.

Π., Απρίλης 2000

Το πρόσωπο της προσφυγιάς στον 21ο αιώνα

Η μουσουλμάνα μητέρα της φωτογραφίας μοιάζει με «μαμόνα», ενώ στα μάτια του μικρού γιου της καθρεφτίζεται η φρίκη της σφαγής των Τσετσένων από τους Ρώσους.

Το τερπνόν μετά του ωφελίμου για τη δυτική βιομηχανία ανθρωπισμού: λίγο ενδιαφέρει αν είναι μουσουλμάνοι ή χριστιανοί οι πρόσφυγες. Αρκεί να φαίνεται ότι ο πόνος είναι τόσοσ ώστε να εξασφαλίζει τη μόνιμη εξάρτηση απ' την ανθρωπιστική βοήθεια και ακόμα καλύτερα αν συνδυάζεται με τη γυναικεία ομορφιά για λιγούρικες οφθαλμολόγνες ορέξεις.

Το παραπάνω κείμενο εγγραψε ένας από τους συντρόφους που συμμετείχαν στο «Βαλκανικό Εσωτερικό Εχθρό». Υπάρχει επίσης στα αγγλικά στο Undercurrents no. 8 (Brighton & Hove Unemployed Workers Centre, 4 Crestway Parade, Hollingdean, Brighton BN1 7BL, UK).

Άλλες διευθύνσεις συντρόφων στο εξωτερικό:

- Red and Black Notes, P.O.Box 47643, 939 Lawrence Avenue East, Don Mills, ON, M3C 357, Canada
- Breakdown Notes, Box 15, 138 Kingsland High Street, London E8 2NS, UK
- NO War But the Class War, P.O. Box 2474, London N8 OHW, UK